

SAM STALL

TARİHİN EN ETKİLİ KEDİLERİ

UYGARLIĞI DEĞİŞTİREN

100

KEDİ

Coveri: AYŞEN ANADOL

MUNDI

**UYGARLIĞI DEĐIŐTİREN
100 KEDİ**

SAM STALL

Mundi Kitap

Uygarlığı Değiştiren 100 Kedi, Sam Stall

İngilizce aslından çeviren: Ayşen Anadol

100 Cats Who Changed Civilization

İlk baskı (çeviride kaynak olarak kullanılan basım): Quirk Books, 2007

© 2007, Quirk Productions, Inc.

© 2010, Can Sanat Yayınları A.ř.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatolialit Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Can Yayınları, 2010

Mundi Kitap'ta 1. basım: şubat 2021, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Editör: Ayça Sabuncuoğlu

Düzeltili: Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Bilal Sarıteke / Lom Creative (www.lom.com.tr)

İllüstrasyonlar: Gina Triplett

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-625-44351-5-7

MUNDİ KİTAP

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

mundikitap.com

bilgi@mundikitap.com

Mundi Kitap, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Tic. ve San. A.ř.'nin tescilli markasıdır.

Sertifika No: 43514

UYGARLIĞI DEĐIŐTİREN 100 KEDİ

SAM STALL

TARİH

İngilizce aslından çeviren
Ayşen Anadol

MUNDI

SAM STALL, popüler kùltürün çeşitli alanlarında 20'den fazla kitap yazmıştır. Eşi Jami ve çocukları James'le birlikte Indianapolis'te yaşamaktadır.

AYŞEN ANADOL, Yalova'da doğdu, İstanbul'da büyüdü, Ankara'da ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nü bitirdikten sonra İstanbul'a döndü. Çeşitli gazete ve dergilerde çalıştı. Tarih Vakfı Yurt Yayınları'nda birçok kitabı yayına hazırladı. Şimdilerde evinde, masası başında bazen çeviri yapıyor, bazen de özellikle sanat tarihi alanındaki çalışmaları yayına hazırlıyor. Çevirileri arasında Charles King, *Pera Palas'ta Gece Yarısı*; Aslı Niyazioğlu, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Rüyalar ve Hayatlar* yer alırken, Hülya Tezcan'ın *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler* ve Zeren Tanındı'nın *Yazıda Âhenk ve Renk* de yayına hazırladığı kitaplardan.

Ted'e.
Dünyadaki en harika kedi değildi belki,
ama hayatımdaki en harika şeydi.

İçindekiler

Giriş	13
Bilim ve Doğa	15
Tarih ve Yönetim	39
Sanat ve Edebiyat	81
Popüler Kültür	117
Cesaret Portreleri	141

Giriş

“Kedi milleti gizemlidir. Farkına varamayacağımız kadar çok şey geçer akıllarından.”

Sir Walter Scott

Kediler, insanlıkla uygarlığın doğuşundan önce iletişim kurdular kurmasına da, tarihimizi biçimlendiren bir avuç kediyi aralarından bulup çıkarmak benim için hiç de kolay olmadı. Tipik bir kedi gamsızdır; insan ırkı ne yapmış ne etmiş, umurunda değildir. Kişiliğinin belki de en önemli unsurudur bu. Tabağında yiyecek, kutusunda temiz kum, bir de gelip geçeni seyredeceği pencere kenarı oldu mu, çevresinde kim ne dilerse yapabilir.

Yine de yüzyıllar boyu kedi cinsinden belirli bazı bireyler insanlık yararına çaba göstermeyi uygun bulmuşlardır. Çoğunlukla bunu kendilerine özgü yollarla, sırrına erişilmez nedenlerle yaparlar. Sözelimi, yanan bir binadan bir bebeği kurtarmak gibi göze batan, alkışlanacak işler yapmak hiç mi hiç üslubu değildir kedilerin. Böyle çılgınlıkları köpeklere bırakmak en iyisidir.

Bu sayfalarda anlatılan kedilerin çoğu madalyasını fiyaka yaparak değil, daha incelikli yollarla kazandı. Bu ünlü kediler dört geniş gruba ayrılabilir: esin perileri, öncüler, karşı kahramanlar ve kahramanlar.

“Esin perileri”, yardıma ihtiyaç duyan dâhilere yoldaşlık ederek onlara esin, hatta azıcık da moral vererek iz bıraktılar. Edgar Allan Poe’nun kedi dostu Cattarina (s. 89) gelmiş geçmiş en büyük korku hikâyelerinden birine modellik etmişti. Bilimci Nikola Tesla’nın elektrik üzerine, dünyayı değiştirecek olan araştırmasına başlamasına Macek adlı erkek kedi (s. 22) neden olmuştu.

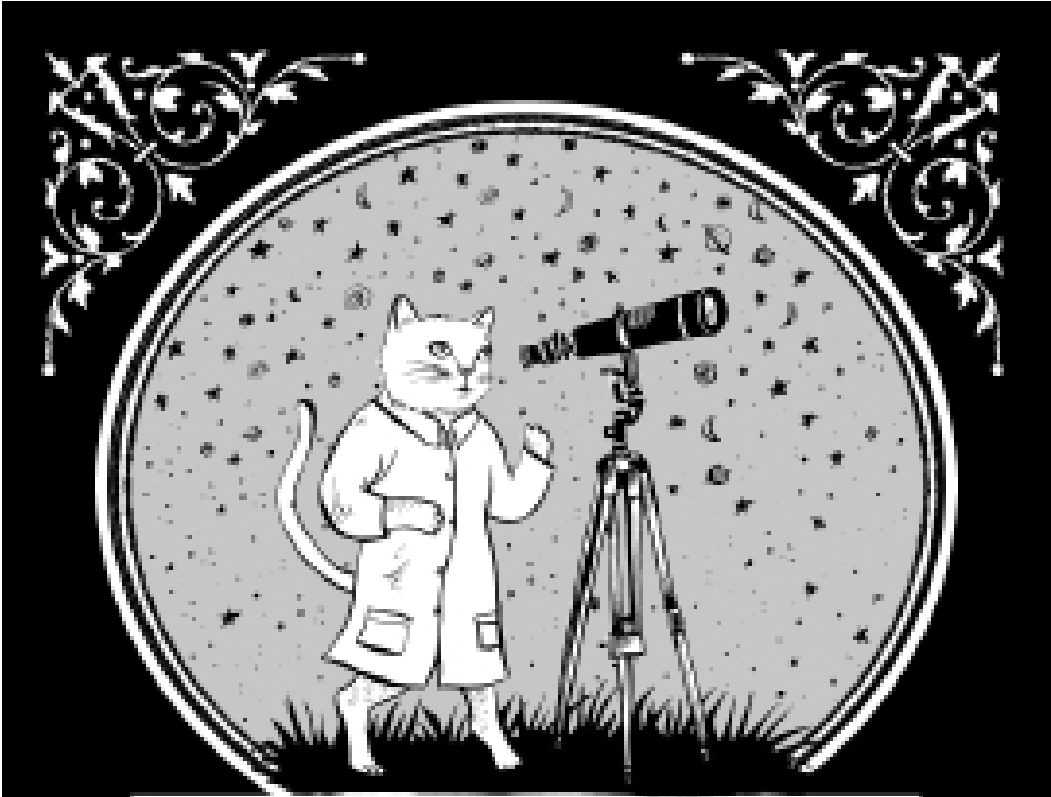
“Öncüler”den kimileri farkında bile olmadan tarih kitaplarında yer edindiler. Snowball adlı bir Kanada kedisi (s. 20), bir tutam tüyünün bir katilin yakalanmasını sağlamakla kalmayıp adli tıp alanında devrime yol açtığından haberdar değildi. F.D.C. Willard adlı kedinin (s. 27), düşük enerji

fiziği hakkındaki bir araştırma raporuna sahibiyle birlikte imza attığını asla bilmediğinden emin olabilirsiniz. Ayrıca, Colby adlı kara kedinin (s. 74), kendisine üst düzey işletme yönetimi yüksek lisansı verildiğine dair ufak bir fikri dahi yoktu.

Elbette, kedilerin tarih sürecini ille de olumlu yönde değiştirdiğini söyleyemeyiz. Neyse ki, “karşı kahramanlar” dediğimiz bu küçük keratalar da yedikleri halatlardan bihaberdi. Bir deniz feneri bekçisinin Tibbles adlı kedisi (s. 17) koca bir canlı türünü tek başına yok ettiğini hiç bilmedi. Ahmedabad adlı bir kedi yavrusuna da (s. 63), Pakistan ile Amerika Birleşik Devletleri arasında çok ciddi bir diplomatik tartışmayı tetiklediği asla söylenmedi.

Son olarak, kriz ânında cesaret, yaratıcılık ve kararlılık gibi insani özellikler sergileyen klasik kahraman kedilerin destanlarını sayıp dökmezsek bu kitap kusurlu olur. Kanlı Stalingrad Çarpışması’nda Rus kuvvetlerine yardım eden Mourka (s. 153) bu seçkin grup içindedir; o korkunç Londra Kulesi’ne hapsedilen insan dostuna hep sadık kalan Trixy de (s. 161) öyledir, tekerlekli sandalyeye mahkûm sahibi çaresiz kaldığında telefonla polise haber veren Tommy de (s. 155).

Bütün bu kedicikler, ayrıca bu sayfalarda saygın birer yeri olan düzinelercesi, tarihi az ya da çok değiştirdiler. Bunu umursamamaları, hatta yaptıklarının *farkında bile olmamaları*, çok daha alçakgönüllü bir işi becerdiklerinde yaygara koparan o kendini beğenmiş insanlara örnek oluştursa gerektir.

**BİLİM
VE
DOĞA**

TIBBLES

Bir canlı türünün kökünü kazıyan kedi

Kediler fare, sıçan ve kuşları imha etmekteki ustalıklarıyla ünlüdür. Ama uygarlık tarihinde hiçbir kedi, mütevazı bir deniz feneri bekçisinin Tibbles adlı kedisinin gemlenemeyen kan tutkusuyula boy ölçüşemez. Bilim kroniklerinde, tek başına bütün bir canlı türünün kökünü kurutan biricik hayvan olma gibi feci bir şöretin sahibidir.

Kökü kuruyan bu talihsiz tür, Stephens Adası çitkuşuydu. Bildiğimiz kadarıyla sıra dışı bir yaratıktı ve zararsızdı. Dünyanın o köşesinde zaten fare yaşamıyordu, bu yüzden de çitkuşu bu ekolojik nişte kendini çevreye uydurdu. Uçmaktan vazgeçti, küçülüp kabaca bir kemirgen boyutuna indi; günlerini çalılıklar arasında var gücüyle koşarak geçiriyordu artık. Evet, uçamıyordu ama ötme yeteneğini kaybetmemiştir.

Bu narın, şakrak, fare benzeri kuş bir zamanlar Yeni Zelanda'nın her köşesinde yaşıyordu. Ama yöreye Güney Pasifik Adaları'ndan göç başlayınca, gemilerle birlikte sıçanlar da geldi. Sıçanlar çok geçmeden yerel ekosistemi istila ettiler. Bu güçlü ve acımasız kemirgenin saldırısı karşısında kendini savunmaktan âciz çitkuşuları yok oldu gitti. Bir tek yer dışında. Çitkuşularının son sığınağı Stephens Adası'ydı. Yeni Zelanda'nın kuzey kıyısı açıklarında kabaca bir buçuk kilometrekarelik bir kaya parçasıydı burası.

1894'e kadar durum buydu işte. O yıl adada bir deniz feneri inşa edildi. Fener bekçisi David Lyall kendisine arkadaşlık etsin diye kedisini Tibbles'ı da getirdi yanında. Kedi gelince bir de baktı ki, ada uçamayan, tam bir lokmalık kuşlarla dolu. Tibbles'ın derhal işe koyulup bu küçük yaratıkları nerede gördüyse avlamasına şaşmamak gerek.

Tibbles yeni eğlencesini sahibine de göstermek için kurbanlarından bir düzinesini fenere getirdi; hepsi ölü ya da ölmek üzereydi. Lyall birkaçını sakladı. Bu tuhaf kuşlar kuşbilimcilerin de ilgisini çekti. 1895'te küçük yaratık bilim dünyasına takdim edildi ve adına Latince *Xenicus lyalli* dendi. Hemen hemen aynı anda da, türün ortadan kalktığı açıklandı.

Tarihin ne garip bir cilvesidir ki, sığınların başlattığı bu çevre felaketini bir kedi tamamlamıştı. Stephens Adası'nın benzersiz (ve benzersiz derecede kırılgan) bir faunası olduğunu düşünüp de Tibbles'ı fenerden dışarı bırakmamak ne deniz feneri bekçisinin ne de başkalarının aklına gelmişti.

SNOWBALL¹

Katili yakalatan kedi

Douglas Beamish bir cinayet işlemiş, ama kaçıp kurtulacağını sanmıştı. Kaçabilirdi de, eğer kedisi cinayet kanıtını sağlamasaydı...

Yıl 1994'tü. Prens Edward Adası'ndaki Kanadalı yetkililer Shirley Duguay'ı derin kazılmamış bir mezarda buldular. Kanada Kraliyet Atlı Polisi cinayet mahalline çağrıldı. Uzmanlar, plastik bir torbaya tıklıp cesetle birlikte gömülmüş kanlı bir deri ceket üzerinde özellikle duruyorlardı. Ne yazık ki kan kurbanı aitti, yani DNA karşılaştırması yararsız olacaktı. Ancak adli tıp uzmanların ceketin üzerinde buldukları 27 beyaz tüyün bir kediye ait olduğunu anladı. Atlı Polis, cinayet kurbanı Duguay'ın ayrı yaşadığı nikâhsız eşi Beamish'in mezardan çok da uzak olmayan bir bölgede ana babasıyla beraber yaşadığını hatırlayıverdi. Üstelik ailenin Snowball adında bir de beyaz kedisi vardı.

Atlı Polis, Snowball'dan kan örneği aldı. Cinayet mahallinde bulunan tüylerle DNA karşılaştırması yapmayı umuyordu. Ama bir sorun ortaya çıktı: Kimse böyle bir araştırma yapmamıştı o güne kadar. Her yere telefon yağdıran yetkililer sonunda şu gezegende kendilerine yardım edebilecek kişileri saptamayı başardılar. Maryland'deki Frederick şehrinde National Cancer Institute's Laboratory of Genomic Diversity'de² çalışan bir araştırma ekibi, kedi genomları haritası geliştirmeye çalışıyordu.

1. (İng.) Kartopu. (Ç.N.)

2. Ulusal Kanser Enstitüsü Genom Çeşitliliği Laboratuvarı. (Ç.N.)

Bu akademisyenler böyle bir cinayet soruşturmasına hiç katılmamışlardı. Onları işbirliğine ikna etmek kolay olmadı. Ama bir kez işe koyulduklarında, ceketinde bulunan tüylerin genetik kodunu ayırmaları fazla uzun sürmedi, Snowball'dan alınan kan örneğiyle de hemen eşleştiriverdiler. Artık kanıt hazır; teknolojiyi geliştirmiş olan uzmanlar tanıklık edince Beamesh cinayet suçuyla mahkûm edilip hapisine gönderildi. Bu dava, kedi DNA'sının, şüphelilerin suç mahallinde bulduklarını kanıtlamak için kullanılmasına emsal teşkil etti. Daha sonra ABD Adalet Bakanlığı'nın hibe ettiği 265.000 dolarla Ulusal Kedigiller Genetik Veritabanı oluşturuldu. Böylece adli tıp laboratuvarlarının, suç mahallerinde bulunan tüylerin belirli kedilere ait olup olmadığını saptayabilmesini sağlayan teknoloji geliştirilmiş oldu. Snowball sayesinde suçluları (yaklaşık üçte birinin kedisi vardır) artık tüylü dostları ele veriyor.

Tek bir kedinin uygarlığı değiştirmeye gúcünün yetmeyeceğini düşünüyorsanız, koca bir canlı türünü tek başına yok eden Tibbles'ı duymamışsınız demektir. Ya da Pakistan ile ABD arasında diplomatik bir tartışmayı tetikleyen Ahmedabad adlı kedi yavrusunu. Ya da bir tutam tüyüyle bir katilin yakalanmasını sağlayan Snowball adlı Kanada kedisini.

Bunlar, "uygarlığı değiştiren 100 kedi"den yalnızca üçü. Elinizdeki kitap bilim, tarih, sanat ve daha birçok alana katkıda bulunan kedilere selam duruyor. Büyük edebiyat yapıtlarına esin kaynağı olanlardan tutun da, polise telefon ederek sahibinin hayatını kurtaranlara kadar, kedilerin zekâsını ve cesaretini gözler önüne seren birçok örnek var bu kitapta.

Bütün bu kedicikler, insanlık tarihini az da olsa değiştirdi. Bunu umursamamaları, hatta yaptıklarının farkında bile olmamaları, çok daha basit bir işi başarınca yaygara koparan insanlara örnek olmalı!

mundikitap.com

twitter.com/mundikitap

facebook.com/mundikitap

instagram.com/mundikitap

ISBN 978-625-44351-5-7

9 786254 435157